

Tomasz Trojnar

Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Maria Wójcik

Wydział Nauk Społecznych, Instytut Psychologii KUL JPII

Udział biegłego psychologa w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa z uwzględnieniem nieobecności w procesie strony pozwanej

Treść: Wstęp. 1. Biegły psycholog a nieobecność strony procesowej. 2. Wpływ nieobecności strony pozwanej na powołanie biegłego psychologa. 3. Wpływ nieobecności strony pozwanej na treść opinii psychologicznej. Zakończenie.

Wstęp

Spośród ogółu spraw, jakie rozpoznawane są przez sądy kościelne w Polsce, zdecydowaną większość, stanowią sprawy dotyczące stwierdzenia nieważności małżeństwa. Prawo kanoniczne wyróżnia trzy rodzaje okoliczności powodujących nieważność małżeństwa. Małżeństwo może zostać nieważnie zawarte z powodu jakiejś przeszkody zrywającej, od której nie uzyskano dyspensy lub z powodu przeszkody, która pochodzi z prawa Bożego i dlatego dyspensy jest niemożliwa (kan. 1083-1094 KPK); wskutek braków dotyczących zgody małżeńskiej (kan. 1095-1107 KPK); oraz z powodu braków dotyczących formy kanonicznej zawarcia małżeństwa¹. Wierni, którzy występują do sądu kościelnego w celu stwierdzenia nieważności zawartego przez nich

---

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317. Tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład

małżeństwa, w składanej skardze powodowej przeważnie wskazują jako przyczynę nieważności wady zgody małżeńskiej². W Kodeksie Prawa Kanonicznego ustawodawca wymienia zamknięty katalog wad zgody małżeńskiej: brak dostatecznego używania rozumu, brak rozeznania co do praw i obowiązków małżeńskich, psychiczna nie-
możność przyjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, błędzenie, pozorną zgodą małżeńską, zgodą warunkową, przymus i bojaźń³. Jak wynika z danych statystycznych uzyskanych z Sądu Metropolitalnego Lubelskiego, w niemalże wszystkich skargach powodowych skierowanych do tego Trybunału w 2010 roku, jako tytuł nieważności małżeństwa wskazywany był kan. 1095 n. 3 KPK⁴. Treść całego kan. 1095 dotyczy chorób umysłowych, zaburzeń psychicznych i defektów osobowości, które są przyczyną niezdolności do wyrażenia zgody i w konsekwencji uniemożliwiają zawarcie małżeństwa. W sprawach dotyczących braku zgody małżeńskiej, spowodowanej chorobą umysłową lub anomalią natury psychicznej, o których jest mowa w kan. 1095 n. 1-3 KPK, ustawodawca zgodnie z kan. 1678 §3 MIDI oraz art. 203 §1 DC nakłada na sędziego obowiązek powołania biegłego⁵. Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza zagadnienia udziału biegłego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa

---

polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt. KPK].

² PAWEŁ CIECIELĄG (red.) *Kościół Katolicki w Polsce 1991-2011: rocznik statystyczny*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014, s. 179-182.

³ Por. kan. 1095-1107 KPK.

⁴ Podawane w artykule dane statystyczne uzyskane zostały z archiwum Sądu Metropolitalnego Lubelskiego. Obejmują one sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa, które wpłynęły do sądu w 2010 r. W kierowanych w tym roku do Trybunału skargach powodowych, aż w 97% powód wskazywał jako tytuł nieważności małżeństwa kan. 1095 n. 3 KPK.

⁵ FRANCISCUS, *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Diminus Iesus quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur* (15.08.2015). Tekst polski w: *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa*, Tarnów 2015 [dalej cyt.: MIDI]; *Pontificium Consilium de Legum Textibus, Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis*

oraz odpowiedzenie na kilka pytań, które pojawiają się tym częściej, im większy jest wpływ opinii biegłego na ostateczną decyzję sędziego w formie wyroku.

1. Biegły psycholog a nieobecność strony procesowej

W 2010 roku do Sądu Metropolitalnego Lubelskiego wpłynęły 223 skargi powodowe, w których wnoszono o stwierdzenie nieważności małżeństwa. W 97% wniesionych skarg, tytułem nieważności, jaki wskazywała strona powodowa, był brak zdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. W procesie dowodzenia w takich sprawach, poza oświadczeniami stron, zeznaniami świadków i dokumentami, szczególnie istotne znaczenie mają środki dowodowe w postaci opinii biegłych. Wynika to z samej natury schorzeń psychicznych i zaburzeń osobowości, których zdiagnozowanie wymaga posiadania specjalistycznej wiedzy i których często nie można dostrzec bez wykorzystania właściwych metod i narzędzi⁶. Dlatego, zgodnie z kan. 1678 § 3 MIDI sędzia jako osoba, niebędąca zazwyczaj ekspertem w dziedzinie chorób umysłowych i anomalii natury psychicznej, powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że z okoliczności wyraźnie wynika, że jest to bezużyteczne. W doktrynie wskazuje się, że powołanie biegłego lub biegłych jest bezużyteczne, w sytuacji gdy zgromadzony w sprawie materiał dowodowy jest na tyle obszerny i nie budzi u sędziego żadnych wątpliwości, że jest on w stanie wyrobić w sobie pewność moralną i wydać wyrok, pozostając w zgodzie z własnym sumieniem⁷.

---

et interdioecesis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii (25.01.2005), *Communicationes* 37 (2005), s. 11-92.

⁶ Por. T. ROZKRUT, *Walor opinii biegłego w kanonicznym procesie małżeńskim*, Tarnów 2002, s. 200-201.

⁷ Por. T. ROZKRUT, *Komentarz do artykułu 203 w: T. ROZKRUT (red.), Komentarz do Instrukcji Procesowej „Dignitas Connubii”*, Sandomierz 2007, s. 279; T. ROZKRUT, *Zadania biegłych w kościelnym postępowaniu sądowym*, Prawo Kanoniczne 49 (2006), nr 3-4, s. 66; G. LESZCZYŃSKI, *Sędzia wobec opinii biegłego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Łódzkie Studia Teologiczne 10 (2001), s. 68.

Jakkolwiek opinia biegłego ma charakter doradczy, a rozstrzygnięcie co do istoty sprawy należy do sędziego, znaczenie takiej opinii jest nie do przecenienia⁸. Odrzucenie przez sędziego opinii sporządzonej przez powołanego w tym celu biegłego, nie może odbyć się poprzez swobodne przyjęcie w danej sprawie własnego odmiennego stanowiska, byłoby to bowiem ustalanie faktów bez wymaganych dowodów. W sytuacji w której sędzia ma wątpliwości odnośnie zawartości opinii lub sposobu jej wykonania przez biegłego, może powołać innego biegłego⁹. Ponadto, jeżeli w sprawie wydane zostały dwie opinie biegłych, a ich konkluzje są odmiennie, to wprawdzie do sądu orzekającego należy ocena każdej z wydanych opinii i uznanie jednej z nich za wiarygodną, przy odrzuceniu drugiej, to jednak nie ulega wątpliwości, że nie w każdej sprawie jest to możliwe. Sąd bowiem nie dysponuje tak specjalistycznymi wiadomościami z danej dziedziny, by rozstrzygać spór między osobami zawodowo do tego przygotowanymi i mającymi wieloletnie doświadczenie w danej specjalności¹⁰. Istnieje również możliwość powołania w procesie tzw. super biegłego. Swoimi kwalifikacjami zawodowymi i naukowymi musi on przewyższać biegłych obecnych już w procesie tak, aby jego kwalifikacje i autorytet naukowy, pozwalały mu być również i recenzentem dla wystawionych wcześniejszych opinii. Super biegłym powinna zatem być osoba z tytułem profesora lub stopniem naukowym doktora habilitowanego. Wydana przez niego opinia winna mieć charakter ostateczny i rozstrzygający¹¹. Jednakże w wypadku nabrania przez sędziego wątpliwości co i do tej opinii, sporządzonej przez tzw. super biegłego, jej podważenie wydaje się być właściwie niemożliwe,

---

⁸ Por. T. ROZKRUT, *Walor opinii biegłego w kanonicznym procesie małżeńskim*, dz. cyt., s. 227.

⁹ Por. T. ROZKRUT, *Zadania biegłych w kościelnym postępowaniu sądowym*, dz. cyt., s. 81.

¹⁰ J. DZIERŻANOWSKA, J. STUDZIŃSKA, *Kryteria oceny dowodu z opinii biegłego w orzecznictwie sądów powszechnych i Sądu Najwyższego*, *Roczniki Nauk Prawnych*, t. 25, 2 (2015), s. 26-27.

¹¹ T. ROZKRUT, *Dialog sędziego z biegłym w kanonicznym procesie małżeńskim*, *Prawo Kanoniczne* 54 (2011), nr 1-2, s. 169.

z uwagi na autorytet biegłego. Własne wiadomości specjalne posiadane przez danego sędziego nie mogą być wykorzystywane zamiast opinii biegłego dla wyrażenia przez sąd fachowej oceny faktów. W takiej bowiem sytuacji dojdzie do niedopuszczalnego połączenia funkcji sędziego i biegłego. Jak zatem wynika z powyższego, w praktyce sąd pozostaje związany treścią opinii powołanego przez siebie biegłego, a jej podważenie wymaga szczegółowego uzasadnienia i powołania kolejnego lub kolejnych biegłych. W kontekście tak dużego znaczenia opinii biegłego jako środka dowodowego w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej, pojawia się pytanie, czy sąd powinien powoływać biegłego i korzystać przy wyrokowaniu ze sporządzonej przez niego opinii, w sytuacji, gdy strona pozwana w ogóle nie uczestniczy w procesie lub gdy odmawia poddaniu się badaniu przez biegłego psychologa.

Niestawiennictwo strony pozwanej w postępowaniach prowadzonych przed sądami kościelnymi jest częstym zjawiskiem. Trybunały kościelne nie dysponują podobnymi środkami przymusu z jakich pomocy mogą skorzystać sądy świeckie, siłą doprowadzając strony do stawiennictwa. Spośród ogółu spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa, które w 2010 roku rozpoczęły się przed Sądem Metropolitalnym Lubelskim, aż w 43% spraw w procesie nie uczestniczyła strona pozwana. Z punktu widzenia celu, w jakim prowadzony jest proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa – a jest nim poznanie prawdy na temat węzła małżeńskiego – zjawisko braku udziału strony pozwanej należy uznać za niekorzystne¹². Udział w procesie wyłącznie strony powodowej po pierwsze niweczy założenia kościelnego ustawodawcy dotyczące samego kształtu procesu. Nie w pełni realizowane mogą być zasady kontradiktoryjności, dwustronności i równości stron¹³. Po drugie, uczestnictwo w procesie tylko jednej ze stron

---

¹² Szerzej: B. NOWAKOWSKI, *Uczestnictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, *Ius Matrimoniale* 18 (24) 2013, s. 151-153.

¹³ Zob. M. GRESZATA, *Iudicium cum principiis. Kodeksowa weryfikacja wybranych zasad procesowych w kanonicznych sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Lublin 2008, s. 248-269 i s. 273-275.

daje sędziemu obraz niepełny i subiektywny. Powód może bardzo jednostronnie przedstawiać swój punkt widzenia już w skardze powodowej, następnie w składanych przez siebie zeznaniach. Ponadto przedstawia sądowi do przesłuchania swoich świadków, którzy mogą zeznawać na jego korzyść. Zgodnie z kan. 1678 §3 MIDI w sprawach dotyczących (...) braku zgody spowodowanej chorobą umysłową lub anomalią natury psychicznej sędzia winien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że z okoliczności wyraźnie wynika, że jest to bezużyteczne. Czy zatem powołanie przez sędziego biegłego psychologa, jest właściwe z punktu widzenia celu procesu, w sytuacji gdy strona pozwana nie uczestniczy w procesie, a opinia biegłego sporządzana jest w oparciu o materiał (często dość jednostronny) zgromadzony w postępowaniu oraz badaniu stron, co w praktyce sprowadza się do badania tylko jednej strony i wnioskowaniu o osobowości pozwanego na podstawie zeznań strony powodowej? Jakkolwiek odpowiedź na postawione pytanie może być różna, w zależności od tego kto udziela odpowiedzi, bezspornym (może pozostaje?) jest, że sędzia jest zobowiązany do przestrzegania przepisów proceduralnych, których ewentualne naruszenie przez sędziego może stanowić słuszną przyczynę wniesienia apelacji. Dlatego kluczowe jest ustalenie właściwego znaczenia użytego przez ustawodawcę w kan. 1678 §3 MIDI sformułowania *nisi ex adiunctis inutilis evidenter appareat*. T. Rozkrut uważa, że powołanie biegłego jest bezużyteczne, gdy zgromadzony w procesie materiał dowodowy jest zbliżony do tego, co mógłby napisać biegły w stworzonej przez siebie opinii. Jako przykłady środków dowodowych, które mogą „zastąpić” opinie biegłego powoływanego przez sędziego trybunału kościelnego, T. Rozkrut podaje kliniczną dokumentację medyczną lub opinie biegłych z procesów cywilnych¹⁴. Pogląd ten, jakkolwiek słuszny, nie musi być jedynym w odniesieniu do tego zagadnienia. Ustawodawca formułując treść przepisu kan. 1678 §3 MIDI pozostawił pewien luz decyzyjny. Określenie, które okoliczności uzasadniają powołanie biegłego, a w których jest to

---

¹⁴ T. ROZKRUT, *Zadania biegłych w kościelnym postępowaniu sądowym*, dz. cyt., s. 66.

bezużyteczne, należy do sędziego, który przy podejmowaniu decyzji, może wspomagać się opiniami doktryny na ten temat. Wydaje się, że właściwe byłoby uzupełnienie katalogu okoliczności, w których powołanie biegłego jest bezużyteczne o sytuacje, w których strona pozwana nie bierze udziału w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa w sposób niezawiniony.

Niestawiennictwo strony pozwanej, może mieć różne przyczyny. P. Majer wyróżnia: 1) nieobecność zawinioną; 2) zdanie się na sprawiedliwość trybunału; 3) nieobecność niezawinioną¹⁵. Nieobecność zawiniona zachodzi, gdy strona pozwana po otrzymaniu wezwania nie reaguje na nie wcale, nie kontaktuje się z sądem pisemnie, nie stawia się na wezwanie w wyznaczonym terminie, nie pojawia się też spontanicznie przed zawiązaniem sporu¹⁶. Zgodnie z przepisem kan. 1592 §1 KPK: Jeśli strona pozwana nie stawia się na wezwanie ani nie przedstawi wystarczającego usprawiedliwienia nieobecności albo nie odpowie zgodnie z przepisem kan. 1507 §1, sędzia winien orzec jej nieobecność w sądzie oraz zarządzić, by sprawa była prowadzona aż do wydania ostatecznego wyroku i do jego wykonania. Nieobecność zawiniona strony pozwanej ma zatem charakter dobrowolny. Jest to działanie świadome strony, która będąc właściwie i skutecznie powiadomiona, dobrowolnie rezygnuje z udziału w toczącym się procesie. Bierne zachowanie się pozwanego, w takiej sytuacji, jest niewątpliwie przyjętą przez niego formą obrony¹⁷. Ponadto, pozwanemu postępującemu w ten sposób, przez cały czas trwania procesu przysługują wszelkie uprawnienia, z których może on skorzystać w celu ochrony swojego interesu prawnego. Trybunał winien powiadomić stronę pozwaną o wydaniu dekretu stwierdzającego jej nieobecność w procesie. Strona pozwana powinna być także informowana o wszelkich ważniejszych aktach procesowych. Pozwany może także w trakcie toczącego się procesu zmienić przyjętą strategię

---

¹⁵ Por. P. MAJER, *Niestawiennictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Ius Matrimoniale 7 (13) 2002, s. 168.

¹⁶ TAMŻE, s. 179.

¹⁷ TAMŻE.

obrony i stawić się w sądzie przed rozstrzygnięciem sprawy, przedstawiając w tych okolicznościach, zgodnie z kan. 1593 §1 KPK, wnioski i dowody, chociaż *de facto* termin ich składania minął. Nadto, jeśli sprawa jest już rozstrzygnięta, stronie pozwanej przysługuje prawo zaskarżenia wydanego wyroku, a jeśli należycie dowiedzie, że jej absencja w procesie była spowodowana przeszkodą, której bez własnej winy nie mogła wcześniej wykazać, może, zgodnie z kan. 1593 §2 KPK, może wnieść skargę o nieważność wyroku. Nieobecność zawiniona strony nie ogranicza zatem jej prawa do obrony. Przeciwnie, jest to przyjęta przez nią strategia procesowa, która w zasadzie w każdym czasie trwania procesu może zostać zmieniona. Istotą nieobecności zawinionej strony pozwanej jest zatem jej nieuczestniczenie w procesie, przy jednoczesnym zachowaniu łączności trybunału ze stroną pozwaną. Wynika to z faktu, iż trybunał dysponuje danymi umożliwiającymi informowanie strony pozwanej o toczącym się procesie i o ważniejszych aktach procesowych, które w nim zapadają. Podobnie wygląda sytuacja, w której strona pozwana „zdaje się na sprawiedliwość trybunału”. Obowiązujący Kodeks nie wyszczególnia tego rodzaju nieobecności w procesie, przewidują ją jednak Normy Trybunału Roty Rzymskiej z 1994 r.¹⁸ oraz doktryna¹⁹. Zdanie się strony pozwanej na sprawiedliwość trybunału nie jest niestawiennictwem w sensie ścisłym, w rozumieniu kan. 1592 KPK. Takie działanie strony pozwanej polega na tym, że odpowiada ona na wezwanie sądowe, ale informuje, że nie będzie brała udziału w kolejnych czynnościach procesowych. Jakkolwiek strona aktywnie nie uczestniczy w procesie, to złożona przez nią odpowiedź na wezwanie sądowe implikuje fakt, że nie może ona zostać uznana za nieobecną dekretem według kan.

---

¹⁸ P. MAJER, *Niestawiennictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, dz. cyt., s. 185; *Romanae Rotae Tribunalis Normae*, AAS 1-6 (1994), s. 509-540, art. 60 §2: „*Partibus quae sese remittant iustitiae Tribunalis, notificari debent decretum Elitis contestationis, nova forte facta petitio et omnes iudicis pronuntiationes*”.

¹⁹ Tamże, s. 170-171; T. KOMORSKI, *Przesłanki nieważności wyroku według kan. 1620 n. 4 jako podstawa "querela nullitatis" ze szczególnym uwzględnieniem procesów małżeńskich*, *Studia Warmińskie* 49 (2012), s. 236.

1592 §1 KPK. Decyzja o zdaniu się na sprawiedliwość trybunału także jest dobrowolną decyzją strony i nie wymaga niczyjej akceptacji²⁰. Strona zdająca się na sprawiedliwość sądu ma prawo do otrzymywania zawiadomień w przedmiocie sporu oraz o wszystkich decyzjach sędziego. Przyjęta przez stronę pozwaną strategia obrony, może zostać przed rozstrzygnięciem sprawy zmieniona na aktywne uczestnictwo w procesie. Zdanie się na sprawiedliwość sądu nie ogranicza także prawa strony do skorzystania ze środków prawnych przeciw zapadłemu wyrokowi.

Zupełnie odmienna sytuacja, od dwóch powyżej opisanych, ma miejsce, gdy nieobecność strony pozwanej ma charakter niezawiniony. Przede wszystkim nieuczestniczenie strony w procesie nie zachodzi wskutek jej świadomej i dobrowolnej decyzji. Nie jest to zatem przyjęta przez stronę forma obrony. Najczęściej przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak możliwości powiadomienia strony o procesie ze względu na nieznaną trybunałowi miejsce jej zamieszkania lub pobytu, wskutek defektów wezwania sądowego albo wskutek podstępnego działania strony powodowej, która nie chce podać miejsca zamieszkania strony pozwanej, aby uniemożliwić jej udział w procesie²¹.

2. Wpływ nieobecności strony pozwanej na powołanie biegłego psychologa

W sytuacji niezawinionej nieobecności w procesie strony pozwanej, powołanie przez sędziego biegłego lub biegłych może budzić w niektórych wypadkach uzasadnione wątpliwości, zwłaszcza, jeżeli odbywa się to z pobudek czysto formalnych, wyłącznie w celu uczynienia zadość dyspozycji kan. 1678 §3 MIDI, a sytuacja procesowa i zgromadzony w sprawie materiał dowodowy nie wskazuje na taką potrzebę. Praktyka powoływania przez sędziego z urzędu biegłego

---

²⁰ P. MAJER, *Niestawiennictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, dz. cyt., s. 186.

²¹ TAMŻE, s. 169.

psychologa w sprawach prowadzonych z tytułów zawartych w kan. 1095 n. 1-3 KPK, podczas nieobecności niezawinionej strony pozwanej, zasługuje na refleksję z kilku powodów. Po pierwsze strona pozwana, która bez swojej winy nie uczestniczy w procesie, nie może korzystać z należnych jej praw, a zwłaszcza z prawa do obrony. Jakkolwiek nie uczestnicząc w procesie sama nie może wykonywać należnych jej uprawnień, strona pozwana wciąż pozostaje dysponentem prawa do sprawiedliwego procesu wynikającego nie tylko z treści kan. 221 KPK, ale i z samego prawa naturalnego. Jak słusznie zauważa G. Leszczyński, pierwszym gwarantem sprawiedliwego procesu jest sędzia²². Tenże sędzia kościelny, winien przede wszystkim poszukiwać prawdy o małżeństwie²³. Przeważnie materiał dowodowy zgromadzony w procesie, który jest prowadzony bez udziału strony pozwanej, jest dostarczany głównie przez powoda. Wynika to z zasady *actori incumbit probatio*, która realizowana jest również na gruncie procesu kanonicznego. Taki stan rzeczy, właściwy i pożądaný, gdy w procesie uczestniczą obie strony procesowe, staje się przeszkodą w dochodzeniu do prawdy, ze względu na zaburzenie zasady równości stron i kontradiktoryjności procesu. Strona pozwana nie ma możliwości przedstawiania swoich dowodów, twierdzeń, nie może składać oświadczeń, ani także odnosić się do twierdzeń i dowodów zgłaszanych przez stronę przeciwną. Prawdopodobne jest, że świadkowie zgłaszani przez powoda, będą także świadczili na jego korzyść, a zweryfikowanie prawdziwości ich zeznań, utrudnione jest ze względu na brak świadków zgłoszonych przez pozwanego. Na kształt procesu dodatkowo negatywnie może wpływać opinia biegłego psychologa, powoływanego z urzędu przez sędziego zgodnie z kan. 1678 §3 MIDI. Jest ona sporządzana głównie na podstawie zgromadzonego w postępowaniu materiału dowodowego dostarczonego przede wszystkim przez powoda. Strona pozwana po raz kolejny nie

---

²² G. LESZCZYŃSKI, *Prawo wiernego do sprawiedliwego procesu*, *Prawo Kanoniczne* 55 (2012) nr 4, s. 162.

²³ TAMŻE, s. 163.

ma możliwości skutecznego bronięcia się, na przykład poddając się badaniu przez biegłego.

Drugim zarzutem jaki można podnieść wobec powoływania biegłego w omawianym zakresie, jest naruszenie zasady *actori incumbit probatio*²⁴. Ciężar dowodzenia powinien spoczywać na powodzie, a skoro strona pozwana nie uczestniczy w procesie, to tym bardziej nie jest wskazane, aby sędzia powołując z urzędu biegłego jeszcze bardziej pogłębiał nierówność między stronami i niejako wyręczał powoda w dowodzeniu nieważności małżeństwa. Wydaje się, że w sytuacji niestawiennictwa strony pozwanej, zdecydowanie większą aktywność powinien przejawiać obrońca wężła, którego podstawowym zadaniem jest wskazanie argumentów przemawiających za istnieniem wężła małżeńskiego. Zgodnie z kan. 1432 KPK: Dla spraw, w których chodzi o nieważność świąceń albo o nieważność lub rozwiązanie małżeństwa, należy ustanowić w diecezji obrońcę wężła, którego obowiązkiem jest proponować i przedstawiać wszystko, co w sposób rozumny może być przytoczone przeciw nieważności lub rozwiązaniu. Obrońca wężła ma zatem dość szeroką kompetencję, w zakresie instrukcji sprawy. Powinien on proponować sędziemu dowody świadczące przeciwko nieważności małżeństwa lub proponować dowody osłabiające wartość środków dowodowych proponowanych przez powoda. Dotyczy to różnego rodzaju dokumentów publicznych i prywatnych, a w szczególności opinii biegłego²⁵. G. Leszczyński podaje, że zwłaszcza w odniesieniu do wszelkich spraw prowadzonych z tytułu niezdolności natury psychicznej, o której mówi kan. 1095, n. 3 KPK, obrońca wężła ma bowiem nie tylko prawo żądać opinii biegłego, ale wskazać na poszczególne zagadnienia, wręcz pytania, na które ma odpowiedzieć opinia. Sędzia powinien powiadomić obrońcę wężła o zamiarze powołania biegłego i zapytać o jego opinię w tej sprawie. Zatrzymując się dłużej przy tym zagadnieniu, warto nadmienić, że zgodnie z art. 56 §4 DC, w sprawach z tytułu niezdolności

---

²⁴ Por. kan. 1526 §1 KPK.

²⁵ G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy wężła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Prawo Kanoniczne 49 (2006) nr 3-4, s. 57.

o których w kan. 1095 KPK, obrońca węzła ma czuwać, aby biegłemu przedstawiono kwestie rzeczywiście dotyczące sprawy i niewykraczające poza jego kompetencje; aby opinie biegłego opierały się na zasadach antropologii chrześcijańskiej i zostały sporządzone zgodnie z metodami naukowymi. W odniesieniu do biegłego właściwy do jego powołania i oceny sporządzonej opinii jest zatem sędzia, natomiast obrońca węzła powinien opiniować powołanie biegłego oraz czuwać, aby opinia biegłego została należycie sporządzona.

Z powodów opisanych powyżej, w sytuacji gdy strona pozwana nie uczestniczy w procesie i jej nieobecność nie wynika z jej świadomego działania, sędzia i obrońca węzła powinni, każdy zgodnie ze swoimi kompetencjami, uprzednio zważyć czy na pewno powołanie biegłego jest potrzebne, w celu wydania przez sąd wyroku opartego na prawdzie materialnej. Należy bowiem wskazać jeszcze jedną okoliczność, która może negatywnie wpływać na ustalenie stanu faktycznego przez sąd. Absencja strony pozwanej niejednokrotnie może spowodować, że materiał dowodowy zgromadzony w sprawie będzie przedstawiał się nad wyraz skromnie, zarówno w sensie ilościowym jak i jakościowym. Możliwa jest przecież sytuacja, w której powód na poparcie swojego powództwa będzie w stanie przedstawić w sądzie jedynie zeznania swoje oraz zgłoszonych przez niego świadków. Wydawać się może, że skorzystanie z pomocy biegłego psychologa, byłoby wówczas idealnym rozwiązaniem, z punktu widzenia spełnienia wymogów formalnych („...sędzia powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że jest to bezużyteczne – kan. 1678 §3 MIDI; ...sędzia powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że z okoliczności wydaje się to wyraźnie niepotrzebne – art. 203 §1 DC”) oraz ze względu na możliwie najbardziej efektywne przeprowadzenie instrukcji sprawy. Opinia biegłego jest sporządzana przez osobę, która ukończyła specjalistyczne studia i dysponuje wiedzą, której często nie posiada sędzia. Może to wywoływać nie do końca słuszne wrażenie, jakoby materiał dowodowy po włączeniu do niego tejże opinii znacząco się powiększył. Należy jednak mieć na uwadze przytaczany już fakt, że opinia psychologiczna, stworzona na podstawie tegoż skromnego materiału dowodowego, nie jest w stanie zastąpić

udziału w procesie pozwanego i dowodów przez niego zgłaszanych. Dlatego obrońca węgła przedstawiając swoje zdanie na temat powołania biegłego, powinien czynić to ze świadomością, że nie zawsze może odbyć się to z korzyścią dla nieobecnej w procesie strony pozwanej.

Po trzecie, organy prowadzące oraz uczestniczące w postępowaniu mają prawny obowiązek zabezpieczenia w sposób szczególny interesów strony pozwanej, która jest nieobecna w procesie w sposób niezawiniony²⁶. Sędzia i obrońca węgła nie zawsze muszą mieć pewność, że powołanie biegłego będzie uzasadnione i nie będzie naruszało interesów nieobecnej strony pozwanej. Dlatego też powołanie biegłego powinno wówczas następować tylko wtedy, gdy jest to niezbędne, nie zaś z urzędu w każdych okolicznościach.

Odnosnie podstaw prawnych takiego postępowania sędziego, należy wskazać, że przy podejmowaniu decyzji o powoływaniu lub niepowoływaniu biegłego lub biegłych, sędzia nie jest związany jedynie dyspozycją zawartą w kan. 1678 §3 MIDI oraz art. 203 §1 DC („...sędzia powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że jest to beзуżyteczne”; „...sędzia powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że z okoliczności wydaje się to wyraźnie niepotrzebne”). Biegły powoływany jest w celu sporządzenia opinii, która jest środkiem dowodowym w sprawie, dlatego sędzia powinien mieć także na względzie kan. 1527 §1 KPK. W przepisie tym ustawodawca zawarł normę, zgodnie z którą w procesie mogą być przytoczone dowody jakiegokolwiek rodzaju, które wydają się pożyteczne do poznania sprawy i są godziwe. Środek dowodowy powinien zatem spełniać dwa kryteria – godziwości oraz pożyteczności do poznania sprawy. Powołanie biegłego powinno zatem nastąpić po uprzednim zestawieniu ze sobą treści przepisów kan. 1678 §3 MIDI, art. 203 §1 DC oraz kan. 1527 §1 KPK. Zwłaszcza chodzi o zestawienie ze sobą pojęć „beзуżyteczne – wyraźnie niepotrzebne – pożyteczne”. Podstawę wydania opinii psychologicznej stanowi analiza akt sprawy i wyniki przeprowadzonego badania psychologicznego. Za podstawową zasadę opracowywania opinii dla celów sądowych należy zatem

---

²⁶ Wynika to z dyspozycji kan. 221 §1 KPK.

przyjąć konieczność przeprowadzenia takich badań²⁷. W sytuacji gdy strona pozwana w postępowaniu nie uczestniczy, poddanie jej badaniu psychologicznemu jest niemożliwe. Wynika z tego wniosek, że wartość opinii psychologicznej sporządzonej tylko na podstawie akt sprawy i badaniu wyłącznie strony powodowej jest mniejsza, od opinii która powstała w oparciu o analizę akt sprawy i badanie psychologiczne obu stron uczestniczących w procesie. Dodając do tego fakt, że nieobecność strony w danym przypadku ma charakter niezawiniony, należy postawić tezę, że powoływanie przez sędziego z urzędu biegłego psychologa w celu sporządzenia przez niego opinii, w nakreślonej sytuacji nie zawsze musi być pozytywne. Konsekwencją przyjęcia tej tezy jest konstatacja, że sędzia nie jest bezwzględnie obowiązany do skorzystania z pomocy biegłych, zgodnie z treścią kan. 1678 § 3 MIDI i art. 203 §1 DC. Sędzia sięgając po środek dowodowy w postaci opinii wytworzonej przez biegłego, musi być przekonany, że jest to pozytywne dla poznania sprawy, zaś jak wykazano powyżej, brak stawiennictwa jednej ze stron postępowania może spowodować, iż opinia biegłego psychologa nie będzie posiadała tego przymiotu. Dlatego też należy uznać, że w rozumieniu kan. 1678 §3 MIDI i art. 203 §1 DC, bezużyteczne lub wyraźnie niepotrzebne może być powołanie biegłego, gdy nie uzasadnia tego materiał dowodowy zgromadzony w sprawie, szczególnie gdy w procesie w sposób niezawiniony nie bierze udziału strona pozwana.

Czwartą przesłanką, która negatywnie rzutuje na powoływanie przez sędziego z urzędu biegłego psychologa podczas nieobecności niezawinionej strony pozwanej, jest sama opinia psychologiczna. Metody i narzędzia wykorzystywane przez biegłego do jej wytworzenia, mogą wówczas okazać się nie w pełni skuteczne.

Przedstawiona powyżej argumentacja dotyczy powoływania przez sędziego z urzędu (*ex officio*) biegłego psychologa każdorazowo, gdy sprawa przedstawiona przed jego osąd, dotyczy braku zgody spowodowanej chorobą umysłową lub anomalią natury psychicznej, zaś

---

²⁷ T. JAŚKIEWICZ-OBYDZIŃSKA, E. WACH, *Ocena rzetelności opinii psychologicznej*, Na wokandzie 15 (2013).

strona pozwana nie uczestniczy w procesie w sposób niezawiniony. Nie ma natomiast przeszkód, gdy w sytuacji nieobecności w procesie strony pozwanej, sędzia uzna, że powołanie biegłego jest konieczne bądź gdy podzieli takie żądanie wystosowane przez powoda. Powołaniu biegłego, choćby z urzędu, nie szkodzi także niestawienie zawinione strony pozwanej, zdanie się strony na sprawiedliwość trybunału lub brak zgody strony pozwanej na poddanie się badaniu przez biegłego psychologa. Sytuacje te cechuje pewne działanie czynne strony pozwanej, co należy utożsamić z przyjęciem przez nią takiej formy obrony. Strategia obrony polegająca na odmowie brania udziału w czynnościach procesowych nie może być wystarczającym powodem, uzasadniającym z kolei ograniczenie prawa strony powodowej, w zakresie dochodzenia przysługujących jej uprawnień.

3. Wpływ nieobecności strony pozwanej na treść opinii psychologicznej

W sądach kościelnych w Polsce, powszechnie przyjętą praktyką jest powoływanie biegłego psychologa do spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa, prowadzonych z tytułów zawartych w kan. 1095. W takim postępowaniu sądy kościelne utwierdza doktryna. T. Rozkrut stwierdza, że szybkie rezygnowanie przez sędziego kościelnego z dowodu z opinii biegłego, szczególnie w procesie małżeńskim z tytułu niezdolności psychicznej, gdzie opinia biegłego jest konieczna, to raczej naganna praktyka²⁸. Podobne zdanie wyraża G. Leszczyński, który wskazuje, że opinia biegłego w sprawach prowadzonych z natury choroby psychicznej strony jest niezbędna²⁹. Spośród wszystkich spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa, rozpoczętych w 2010 roku przed Trybunałem Metropolitalnym Lubelskim, które prowadzone były z tytułów zawartych w kan. 1095 KPK, aż w 93%

---

²⁸ T. ROZKRUT, *Zadania biegłych w kościelnym postępowaniu sądowym*, dz. cyt., s. 69.

²⁹ G. LESZCZYŃSKI, *Wartość dowodowa opinii biegłego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, *Ius Matrimoniale* 9 (15) 2004, s. 137.

spraw powoływany był z urzędu biegły psycholog. Opinia biegłego może nie spełniać jednak w pełni swojej roli, jeżeli strona pozwana nie uczestniczy w postępowaniu, a jak wcześniej nadmieniono, jest to częstym zjawiskiem.

Zgodnie z dyspozycją kan. 1575 KPK, kompetencja w zakresie powołania biegłego psychologa należy do sędziego. Sędzia wyznacza biegłego lub biegłych albo po wysłuchaniu stron, a w sprawach publicznych także po wysłuchaniu obrońcy wężła lub rzecznika sprawiedliwości, jeśli ten uczestniczy w procesie, albo na wniosek stron. Sędzia może także dopuścić opinie już wcześniej sporządzone przez biegłych, przedstawione przez strony, pod warunkiem, że ich opinia rzeczowo odnosi się do przedmiotu sporu³⁰. Biegły sądowy jest osobą powołaną przez organ sądowy do udziału w procesie ze względu na swe szczególne kwalifikacje w dziedzinie psychiatrii lub psychologii, celem dostarczenia sędziemu konkretnych ustaleń i ocen stanu psychicznego kontrahenta, w chwili zawierania małżeństwa, dokonanych według specyficznej metody naukowej oraz reguł profesjonalnych, a którego właściwe rozeznanie przekracza kompetencję specjalistyczne sędziego³¹. Celem powołania biegłego jest dotarcie do prawdy. Działania biegłego psychologa mają doprowadzić do zredagowania opinii będącej odpowiedzią na pytanie czy dana jednostka w chwili zawierania związku małżeńskiego miała osobowość dojrzałą do małżeństwa³². W literaturze wskazuje się, że mimo braku dokładnego określenia przez kościelnego ustawodawcę środków, jakimi powinien posługiwać się biegły sądowy, to w praktyce najważniejsze jest bezpośrednie badanie stron procesowych. Poprzez kontakt osobisty ze stronami procesowymi, biegły sądowy posiada możliwość odniesienia się do wszystkich istotnych elementów sprawy, na których

---

³⁰ J. CALVO-ALVAREZ, *Komentarz do kan. 1575*, w: P. MAJER (red.) *Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. Komentarz*, Kraków 2011, s. 1183.

³¹ Definicja biegłego wg. A. Stankiewicza cyt. za: J. SOKOŁOWSKI, *Sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa z udziałem biegłych*, *Prawo Kanoniczne* 56 (2013) nr 4, s. 104.

³² W. KRUPA, *Zasady opracowywania opinii biegłego psychologa w sprawach o nieważność małżeństwa*, *Ius Matrimoniale* 1 (67) 1996, s. 138.

opiera swoją opinię³³. Przy sporządzaniu opinii, biegły może korzystać ze wszystkich metod badawczych, byle nie były one niegodziwe³⁴. Metoda powinna być dobrana odpowiednio, by dać możliwie pełną i trafną odpowiedź na pytania sędziego³⁵. Dopuszcza się by biegły wydał opinię na podstawie danych uzyskanych z samych akt sprawy lub akt sprawy i wywiadu psychologicznego albo akt sprawy, wywiadu psychologicznego i specjalistycznych badań. Biegły tworząc opinię na podstawie samych akt sprawy powinien wskazać, które dane z akt są dla niego wiarygodne, a które nie. Sędzia przyjmując taką opinię musi nadto sam uwzględnić wiarygodność faktów zawartych w aktach sprawy. Gdyby się okazało, iż opinia biegłego opiera się na niewiarygodnych faktach, taką opinię należy odrzucić³⁶. Opinia sporządzona przez biegłego na podstawie danych uzyskanych z akt sprawy i wywiadu psychologicznego ma już większą wartość, bowiem biegły sam dokonał weryfikacji tego, co jest dla niego istotne. Opinia wydana na podstawie akt sprawy, wywiadu psychologicznego i badań specjalistycznych jest najbardziej miarodajna, dlatego takiej opinii sędzia nie może odrzucić, jeśli nie zostanie przeprowadzona powtórna opinia. Dopiero na podstawie drugiej opinii może oddalić pierwszą. Gdyby pierwsza i druga opinia były rozbieżne, to należy powołać super biegłego, którego zadaniem jest uzgodnienie dwóch sprzecznych opinii i ukazanie nowych właściwych wniosków³⁷. Dlatego też najbardziej pożądane jest, aby opinia psychologiczna tworzona była w oparciu o jak najszersze spektrum danych. Daje to największą gwarancję tego, że opinia jest rzetelna i prawdziwie opisuje stan faktyczny. Po przeciwnej stronie należy umiejscowić pod względem jakościowym opinię biegłego, która została sporządzona tylko na podstawie akt

³³ A. GOŁĘBIEWSKA, *Rozmowa psychologiczna i testy psychologiczne jako metody tworzenia opinii biegłego sądowego w sprawach o nieważność małżeństwa*, *Seminare. Poszukiwania naukowe* 31 (2012), s. 51.

³⁴ M. GRESZATA, *Świadkowie i zeznania oraz biegli (Z rozważań nad kanonicznym procesem zwyczajnym – część X)*, *Człowiek – Rodzina – Prawo* 11 (2013), s. 16.

³⁵ TAMŻE.

³⁶ TAMŻE.

³⁷ TAMŻE.

sprawy, w której nie uczestniczy strona pozwana. Brak faktycznego uczestnictwa w postępowaniu strony pozwanej znacząco utrudnia uzyskanie przez biegłego większej ilości danych z metod, jakimi może się on posługiwać przy tworzeniu opinii. Metodami pozyskiwania danych, najczęściej wykorzystywanymi przez biegłego psychologa, oprócz wnikliwej lektury akt sprawy, są rozmowa psychologiczna, wywiad psychologiczny oraz testy psychologiczne³⁸.

Rozmowa psychologiczna jest specyficzną formą wywiadu psychologicznego, który pozwala na zebranie informacji introspektywnych (odnoszących się do przeżyć psychicznych badanego). Metoda ta może być używana do badania zarówno powoda jak i pozwanego. Umożliwia ona poznanie struktury biegu życia jako całości lub istotnych okresów życia z punktu widzenia tworzącego opinię. Rozmowa psychologiczna pozwala na określenie celów i zadań życiowych badanego, sposobów ich realizacji, a także umożliwia wskazanie obszarów zaniedbań. Jako, że ten rodzaj rozmowy, odnosi się do prawidłowości życia psychicznego badanego, pozwala na stwierdzenie czy w chwili zawierania małżeństwa osoba badana nie miała żadnych zaburzeń psychicznych³⁹. Brak udziału jednej ze stron w postępowaniu, a w konsekwencji brak możliwości poddania tej osoby badaniu z wykorzystaniem przedstawionej metody, utrudnia biegłemu sformułowanie w opinii właściwych wniosków.

Wywiad psychologiczny od rozmowy psychologicznej różni się tym, że źródłem informacji jest inna osoba, człowiek postronny w stosunku do podmiotu badanej aktywności, będący świadkiem i uczestnikiem biegu życia podmiotu⁴⁰. Badaniu może zostać poddany zarówno powód jak i pozwany. Wywiad taki można przeprowadzić na trojaki sposób: ustrukturalizowany, nieustrukturalizowany oraz

---

³⁸ A. GOŁĘBIEWSKA, *Rozmowa psychologiczna i testy psychologiczne jako metody tworzenia opinii biegłego sądowego w sprawach o nieważność małżeństwa*, dz. cyt., s. 49.

³⁹ Zob. J. STRELAU, *Psychologia. Podręcznik Akademicki*, t. I, Gdańsk 2007, s. 437.

⁴⁰ W. KRUPA, *Zasady opracowywania opinii biegłego psychologa w sprawach o nieważność małżeństwa*, dz. cyt., s.139.

swobodny. Pierwszy rodzaj, najczęściej wykorzystywany przy tworzeniu opinii, polega na zadawaniu identycznych pytań różnym osobom, a odpowiedzi, nie dotyczące faktów z życia badanego, są kodowane w krótkich wariantach. Podstawową wadą tej metody, chociaż jest ona miarodajna, jest ograniczenie odpowiedzi badanego, co może skutkować wątpliwościami co do faktycznego stanu osoby badanej. Wywiad nieustrukturalizowany od ustrukturalizowanego różni się tym, że badany poza pytaniami z góry narzuconymi, może zadawać pytania dodatkowe. Pomimo, iż dla badanego sytuacja ta jest korzystniejsza, ponieważ może dopowiedzieć o swoich motywach, zdarzeniach, które wpłynęły na jego zachowanie, jest to metoda w której istnieje ryzyko subiektywnej oceny badającego. Trzeci rodzaj wywiadu – swobodny – jest najmniej wartościowy pod kątem psychometrycznym, to znaczy że nie można zaufać, że mierzy to co powinien mierzyć⁴¹. Polega na luźnym zadawaniu pytań interesujących biegłego.

Obie przedstawione wyżej metody badawcze wymagają współpracy biegłego ze stronami procesowymi. Istota przeprowadzania rozmowy psychologicznej i wywiadu psychologicznego opiera się na bezpośrednim kontakcie przeprowadzającego badanie z osobą badaną. Zarówno rozmowa psychologiczna jak i wywiad psychologiczny mają pośrednio służyć biegłemu, by ten mógł dodatkowo zweryfikować dane zawarte w aktach sprawy. Brak udziału w postępowaniu i w badaniu jednej ze stron, nie umożliwia biegłemu w pełni zweryfikowania danych potrzebnych mu do wydania opinii. Informacje uzyskane wskutek przeprowadzenia rozmowy psychologicznej lub wywiadu psychologicznego z udziałem tylko jednej strony procesowej, mogą być nieprecyzyjne, a nawet nie zawsze zgodne z prawdą. Dlatego w sytuacji absencji jednej ze stron procesowych, bardziej przydatne biegłemu do sporządzenia opinii mogą być testy psychologiczne.

Testy psychologiczne odnoszą się do metod, które mierzą konkretne dyspozycje osobowościowe, np. strukturę osobowości, temperament, inteligencję. Najczęściej mają formę kwestionariuszową

---

⁴¹ K. STEMPLEWSKA-ŻAKOWICZ, K. KREJTZ, *Wywiad psychologiczny*, Warszawa 2005, s.17-24.

i składają się z pytań dotyczących badanych właściwości. Wyniki pozwalają przewidywać możliwe reakcje zachowań w przyszłości. Dobry test psychologiczny musi spełniać warunki trafności i rzetelności, to znaczy, że mierzy to co zostało założone, że mierzy, oraz wyniki będą powtarzalne w czasie⁴². Jednakże nie można w pełni zaufać wynikom testów, ponieważ podczas wykonywania, badany mógł ze znużenia odpowiadać wg schematu, a nie podawać realne odpowiedzi. W przypadku udziału w postępowaniu tylko jednej ze stron procesowych testy psychologiczne mają tę przewagę nad innymi metodami badawczymi w postaci rozmowy i wywiadu psychologicznego, że pytania zadawane badanemu nie dotyczą wprost zdarzeń faktycznych z przeszłości odnoszących się do jego osobowości i małżeństwa. Pytania zadawane badanemu są ogólne i pozornie niezwiązane z przedmiotem badania, mogą być dla badanego wręcz zaskakujące, dlatego zdecydowanie mniejsze jest prawdopodobieństwo podania przez niego celowo fałszywych odpowiedzi.

Niezależnie od przyjętej przez biegłego metody badania, należy podkreślić, iż każda opinia może zawierać błędne wnioski. Przyczyn z powodu których opinia biegłego jest wadliwa może być wiele. Przede wszystkim wskazać należy możliwość sporządzenia opinii na podstawie danych, które nie są zgodne ze stanem faktycznym. Sytuacja taka może mieć miejsce zwłaszcza wtedy, gdy materiał dowodowy jest niewielki, a strona pozwana jest nieobecna w procesie. Na ten problem zwraca uwagę także U. Nowicka: „Przede wszystkim powinno poddać się krytycznej ocenie opinie oparte tylko i wyłącznie na oświadczeniach stron i ewentualnie zeznaniach ich świadków, bez osobistego badania. Świadkowie, choćby nawet potwierdzali tezę strony lub stron, to jednak często wygłaszają jedynie subiektywne opinie i przekonania, rzadziej natomiast można spotkać konkretne argumenty, które ów subiektywny sąd uzasadniałyby i potwierdzały. A jeśli dodatkowo w sprawie nie bierze udziału strona pozwana lub w zebranych materiale są sprzeczności albo ów materiał jest bardzo

---

⁴² J. STRELAU, *Psychologia. Podręcznik Akademicki*, dz. cyt., s. 401-402.

ubogi, wówczas czemu ma służyć taka opinia i jaki jest jej walor?”⁴³. Opinia biegłego psychologa może być także wadliwa wskutek błędów popełnionych przy jej przygotowywaniu, niewłaściwego doboru metod wykorzystanych do badania stron procesowych lub nierzetelnego wywiązania się biegłego z powierzonego mu zadania. Opinia przygotowana przez biegłego psychologa może jednak być błędna również, gdy żadna z wymienionych sytuacji nie wystąpiła, zaś biegły dochował wszelkich zasad staranności przy jej przygotowywaniu. Wynika to ze specyfiki samej nauki psychologii, która nie należy do grupy nauk ścisłych. W dużym uproszczeniu implikuje to fakt, że opinie psychologiczne obarczone są zasadniczo szerokim marginesem błędu. Ów margines błędu możliwy jest do zaobserwowania zwłaszcza w języku, którym operują biegli w przedstawianych opiniach. Sformułowania zawarte w opinii najczęściej wyrażane są w formie przypuszczającej, zaś wykorzystany język charakteryzuje się brakiem kategoriicznych stwierdzeń. W opiniach licznie występują sformułowania takie jak: „prawdopodobnie”; „możliwe jest”; „być może”; „niewykluczone” itp. Z punktu widzenia wartości opinii psychologicznej interesująca sytuacja zachodzi także wówczas, gdy osobą badaną przez biegłego jest psycholog lub lekarz medycyny specjalizujący się w psychiatrii. Skuteczność badania tychże osób, zważywszy na posiadaną przez nich wiedzę dotyczącą sposobu przeprowadzenia badania, wydaje się wątpliwa. Należy sądzić, że lekarz psychiatra, psycholog, a nawet osoba która tylko ukończyła studia psychologiczne, wie jakich udzielić odpowiedzi na pytania zadawane przez biegłego, aby sporządzona opinia była dla niego korzystna, nie troszcząc się przy tym o zgodność swoich odpowiedzi z prawdą.

Opinia biegłego psychologa w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa jest ważnym środkiem dowodowym, który istotnie

---

⁴³ U. NOWICKA, *Kontrola opinii biegłych w uwagach obrońcy węzła małżeńskiego*, w: T. Rozkrut (red.), *Zalety oraz wady kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13-14 czerwca 2011 roku, Tarnów 2012, s. 164.

może znacząco pomóc sędziemu w poznaniu prawdy o małżeństwie. Jest to jednak środek dowodowy obarczony stosunkowo licznymi możliwościami wystąpienia w nim jakiejś wady. Dlatego w przypadku powołania biegłego tak ważne jest, aby sędzia nie traktował przedstawionej przez niego opinii bezkrytycznie. Kanoniści zwracają uwagę, że zgodnie z kan. 1579 §1 KPK, ocena opinii i określenie jej wartości dowodowej należy do sędziego⁴⁴. Przyznanie sędziemu prawa do krytycznej oceny przedstawionej przez biegłego opinii nie rozwiązuje jednak w pełni problemu wyeliminowania opinii psychologicznych zawierających wady. Trudno przypuszczać, aby sędzia, nie będąc specjalistą w dziedzinie psychologii, mógł wytknąć biegłemu błędy w zakresie, który odnosi się do kwestii ściśle merytorycznych. Można jednak założyć, że wobec wysokich wymagań stawianych biegłemu w zakresie posiadanego wykształcenia⁴⁵, wadliwość opinii wynika głównie nie z braku rzetelności biegłego, chociaż i tego nie można wykluczać, ale przede wszystkim z uzyskania przez biegłego danych, które nie mają odzwierciedlenia w stanie faktycznym. W obu przypadkach, najlepszą gwarancją wyeliminowania wadliwych opinii psychologicznych, daje aktywny udział w procesie stron procesowych. Po pierwsze, udział obydwu stron procesowych pozwala na uzyskanie w aktach sprawy materiału dowodowego, którego wiarygodność jest możliwa do zweryfikowania. Po drugie, strony procesowe dysponują większą niż sędzia wiedzą, odnośnie zaistniałych i dotyczących ich małżeństwa sytuacji faktycznych oraz wzajemnie posiadanych cech osobowościowych, dlatego niezgodność z prawdą informacji, które posłużyły za podstawę do sporządzenia przez biegłego opinii psychologicznej może zostać najłatwiej stwierdzona właśnie przez strony. Ponadto, zazwyczaj strony procesowe bardziej niż sędzia zainteresowane są uzyskaniem konkretnego rozstrzygnięcia, dlatego można przypuszczać, że w celu realizacji swojego interesu prawnego strony

---

⁴⁴ G. LESZCZYŃSKI, *Wartość dowodowa opinii biegłego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, dz. cyt., s. 147.

⁴⁵ Por. art. 205 §1 i 2 DC.

uczynią wszystko, by wadliwą opinię wyeliminować z materiału dowodowego w sprawie.

Zakończenie

Niewątpliwie, znaczenie środka dowodowego w postaci opinii biegłego psychologa, w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa jest istotne. Taki pogląd prezentuje sam ustawodawca, doktryna, jak też sędziowie kościelnych trybunałów, którzy często z pomocy biegłych korzystają. Tenże ustawodawca zaznacza jednak, że w niektórych sytuacjach, powołanie biegłego może być bezużyteczne. Określenie jakie sytuacje uzasadniają niepowołanie biegłego w procesie, należy do sędziów kościelnych, którzy swoimi decyzjami procesowymi tworzą pewną praktykę funkcjonowania trybunałów oraz do nauki prawa kanonicznego. W artykule przedstawiono tezę, że w sprawach prowadzonych z tytułu braku zgody spowodowanej chorobą umysłową lub anomalią natury psychicznej, w których występuje sytuacja niezawinionego niestawiennictwa strony pozwanej, niewłaściwą jest praktyka każdorazowego powoływania przez sędziego *ex officio* biegłego psychologa, jeżeli ma to na celu jedynie uczynienie zadość dyspozycji przepisu ustawy, bez uprzedniej głębokiej refleksji, czy powołanie biegłego na pewno jest konieczne. Niezawiniona nieobecność w procesie strony pozwanej wymaga od sędziego zwrócenia szczególnej uwagi, by prawa tej strony nie były naruszone. Opinia biegłego w zaistniałej sytuacji, może nie spełniać swojej roli i z powodów opisanych w artykule może przyczynić się do wydania orzeczenia, które nie będzie oparte na prawdzie materialnej. Autorzy składają podziękowania ks. dr. hab. Leszkowi Adamowiczowi, prof. nadzw. KUL za udostępnienie danych dotyczących spraw prowadzonych w Trybunale Metropolitalnym Lubelskim oraz za cenne uwagi i wskazówki.

The contribution of psychological assessor in cases of ascertainment annulment of marriage including the faultless absence of a respondent

Summary

The paper presents problem related with participate psychological experts in causes to declare of nullity of marriage in situation absence respondent in trial. According with Codex of Canon Law, in cases of impotence or defect of consent because of mental illness, the Judge is to use the services of one or more experts unless it is clear from the circumstances that it would be useless to do so.

The Authors claim that incorrect is the situation of impanelling the psychological experts by judge in every case if it is only done for strict keeping to the procedure without consideration if it is necessary. Faultless absence of a respondent requires from the judge to particularly pay attention if the rights of a respondent are not infringe.

In described situation the opinion of psychological experts may not comply with requirements and it may cause ruling that is not based on substantial truth as it is shown in this article.

Słowa kluczowe: biegły psycholog, nieważność małżeństwa, strona pozwana

Key words: psychological assessor, annulment of marriage, respondent

Notki o autorach

Mgr Tomasz Trojnar – doktorant na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Maria Wójcik – studentka psychologii na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.